

HİTİT ARŞİVİNDEN BİR “BİLGELİK ÖRNEĞİ” (KBo 32.14 METNİ)

Fatma KAYNAR*

ORCID: 0000-0003-4562-408X

Makale Bilgisi

Başvuru: 06 Şubat 2020

Kabul: 30 Mayıs 2020

Article Info

Received: February 06, 2020

Accepted: May 30, 2020

Öz

1983 ve 1985 yıllarında Boğazköy-Hattuša kazılarında (Tapınak 15 ve 16) ele geçen Hurriçe-Hititçe çift dilli olarak yazılmış metin grubu, literatürde ‘Özgürlüğün Şarkısı’ olarak bilinmektedir. Parabolè olarak adlandırılan yedi ahlaki öyküyü içeren anlatılar, ilk çalışmalarda Özgürlüğün Şarkısı’na dahil edilmiş fakat daha sonra bu anlatıların farklı bir kompozisyona ait olduğu anlaşılmıştır. Söz konusu yedi anlatıda, hikayenin başkahramanları olan hayvan ya da cansız nesnelere insani özellikler atfedilmiştir. Çalışmamızda her bir anlatının çevirisine yer verilerek anlatılar, okuyucuya bir bütün olarak sunulmuştur. Bunun yanında Özgürlüğün Şarkısı hakkında genel bilgiler verilerek Parabolèlerin Özgürlüğün Şarkısı ile ilişkisi değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özgürlüğün Şarkısı, Parabolè, çift dilli, Hurri, Hitit

* Arş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Hititoloji Anabilim Dalı, Laleli/İstanbul, fatmakaynar000@gmail.com.

Abstract**An “Example of Wisdom” from a Hittite Archive
(The Text KBo 32.14)**

The Hurrian-Hittite bilingual text group found in Boğazköy (Temples 15 and 16) during the 1983-1985 excavations is known in the literature as ‘Song of Release’. The contextually found seven moral narratives called ‘Parables’ were originally thought to be part of the Song of Release, but later it was understood that these narratives belong to a different composition. In these seven narratives, human characteristics are attributed to animals or objects which are the protagonists of the stories. In the present paper, all Parables are translated and presented to the readers. In addition, the paper contains general information about the Song of Release and the relationship between this and the Parables is evaluated.

Keywords: Song of Release, Parable, bilingue, Hurrian, Hittite

Hitit¹ arşivlerinde, antlaşma metinleri, yönetmelik metinleri, kanun metinleri gibi devlet yönetimi ve siyaset üzerine çok sayıda belge bulunduğu gibi, bayram ritüelleri, dualar gibi dini metinler ve mitolojik öyküler de yer alır.² Bu belgelerden en ilgi çekici olanlarından biri de kölelerin serbest bırakılması ve özgürlük kavramını içeren “Özgürlüğün Şarkısı” olarak adlandırılan metindir. Söz konusu metin pek çok farklı çalışmaya konu olmuştur.³

¹ Makalenin hazırlanması sırasında yardımlarını esirgemeyen Fabio Bastici (M.A) ve Doç. Dr. Meltem Doğan-Alparslan’a ve yine yardımlarını gördüğüm Arş. Gör. Tolga Pelvanoğlu’na teşekkür ederim.

² Hitit arşivlerinde bulunan metin grupları için bkz. Willemijn J. I. Waal, *Hittite Diplomatics. Studies in Ancient Document Format and Record Management* (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2015), 11-13.

³ Erich Neu, *Das hurritische Epos der Freilassung Bd. 1: Untersuchungen zu einem hurritisch-hethitischen Textensemble aus Hattuša* (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1996); Gernot Wilhelm “Epische Texte. Das hurritisch-hethitische ‘Lied der Freilassung’”, O. Kaiser (ed.) *Texte der Umwelt des Alten Testaments. Ergänzungslieferung* (Gütersloh: Gütersloher Verlaghaus, 2001); Gernot Wilhelm, “Ein Konflikt zwischen König und Ältestenversammlung”, G. Wilhelm (ed.), *Organization, Representation, and Symbols of Power in the Ancient Near East, Proceedings of the 54th Rencontre Assyriologique Internationale at Würzburg, 20–25 July 2008*, (Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns, 2012); Gernot Wilhelm “The Dispute on Manumission at Ebla: Why Does the Stormgod Descend to the Netherworld?”, *Revue d’Assyriologie et d’Archéologie Orientale* 107 (2013); Stefano de Martino “Problemi di traduzione per antichi scribi ittiti: la redazione bilingue del ‘canto della liberazione’”, *Hethitica* 14, (1999); Stefano de Martino “The ‘Song of Release’ Twenty-nine Years after its Discovery” *Altorientalische Forschungen* 39, (2012); Rita

Özgürlüğün Şarkısı, 1983 ve 1985 yıllarında, Boğazköy-Hattuša kazılarında 15 ve 16 numaralı tapınaklardan ele geçen mitolojik içerikli, Hurrice-Hititçe çift dilli yazılmış bir metin grubudur. Söz konusu metin, tabletlerin kolofonunda bulunan Hititçe SİR *para tarnumaš*⁴ ve Hurrice karşılığı kirenzi⁵ ifadelerinden dolayı bu şekilde adlandırılır.⁶ Metnin içeriğinden kısaca bahsedecek olursak, Fırtına Tanrısı Teššob, Ebla kenti kralı Megi ve şehrin yaşlılarından, esir olarak alınan İgingalliš⁷ halkının serbest bırakılmasını istemektedir. Burada özellikle Ebla'nın altı kralına hizmet eden Purra isimli bir kölenin adı geçmektedir. Bu isteğinin yerine getirilmesine karşılık olarak ise Ebla'nın bölgedeki en güçlü şehir olacağı sözünü verir, ancak bu istek yerine getirilmezse şehrin yok edileceğini belirtir.⁸ Şehrin yaşlıları, eğer Teššob bunu kendisi için, kendisinin yardıma ihtiyacı olduğu için istemiş olsaydı ona istedikleri her şeyi vereceklerini belirtirler. Bunun yanında eğer köleler serbest bırakılırsa onların ihtiyaçlarını karşılayacak kimse olmayacağı gerekçesiyle köleleri serbest bırakmayı reddederler. Bunun üzerine Ebla kenti tahrip edilir. Fırtına Tanrısı önceden korumuş olduğu topraklara yabancılaşarak yeraltına, yeraltı tanrıçası Allani'nin yanına gider.⁹ Bu mitolojik öyküde Ebla halkının kibrinin Ebla kentinin yıkımına neden olduğu anlatılmaktadır.¹⁰

Metinde kullanılan Hurrice gramatikal formlar değerlendirildiğinde, Hurrice versiyonunun 17. yüzyılda yazılmış olduğu ve aynı şekilde Hititçe

Francia, "The Poetic Style of the Direct Speeches in the Hittite "Parables" of the "Epos der Freilassung"', J. Klinger, E. Rieken ve Ch. Rüster (ed.), *Investigationes Anatolicae – Gedenkschrift für Erich Neu*, (StBoT 52). (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2010); Craig Melchert "Translation Strategies in the Hurro-Hittite Bilingual from Boğazköy, *Linguarum Varietas* 4 (2015); vb.

⁴ *para tarna-* "salıvermek, serbest bırakmak" anlamına gelmektedir. Bkz. Johann Tischler, *Hethitisches Handwörterbuch*, (Innsbruck, 2008), 168-169; Johann Tischler, *Hethitisches Etymologisches Glossar T/D 2*, (Innsbruck, 1993), 193-194.

⁵ Bkz. Thomas Richter, *Bibliographisches Glossar des Hurritischen*, (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2012), 211.

⁶ Ayrıca bkz. Neu, *Das hurritische Epos der Freilassung Bd. 1: Untersuchungen zu einem hurritisch-hethitischen Textensemble aus Hattuša*, 8-9.

⁷ Kuzey Suriye'de bir kent. I. Hattušili'nin Suriye seferleri sırasında fethedilen bir şehirdir, Hattušili'nin yıllıklarının Hititçe versiyonunda "Uršu'dan İgingalliš'e gittim, İgingalliš'den Tašhiniya'ya gittim..." olarak geçer. Bkz. Eva von Dassow "Piecing Together the Song of Release", *Journal of Cuneiform Studies* 65, (2013): 129 ve dpn. 9; Stefano de Martino "The Hurrian Song of Release and Fall of Ebla", P. Matthiae (ed.), *Studia Eblaitica. Studies on the Archaeology, History, and Philology of Ancient Syria* 5, (2019b): 123.

⁸ Stefano de Martino "Din ve Mitoloji", M. Doğan-Alparslan, M. Alparslan (ed.), *Hititler. Bir Anadolu İmparatorluğu*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019a), 216-217.

⁹ Wilhelm, "Ein Konflikt zwischen König und Ältestenversammlung", 164-165 de Martino, "The 'Song of Release' Twenty-nine Years after its Discovery", 209.

¹⁰ de Martino, "Din ve Mitoloji", 217.

versiyonunun gramatikal formları incelendiğinde, Hititçeye tercümesinin Erken İmparatorluk Dönemi’nde yapıldığı düşünülmektedir. Yalnızca ABoT 2, 247¹¹ daha geç bir tarihe, 13. yüzyıla tarihlendirilmektedir.¹² Dipnot 7’de belirtildiği gibi İgingalliş, I. Hattuşili’nin Suriye seferleri sırasında yıkıma uğratılmıştır. Ebla kentinden yine I. Hattuşili’nin annallerinde bahsedilir fakat ne zaman tahrip edildiği bilinmemekle birlikte söz konusu tahribin I. Hattuşili ya da I. Murşili döneminde gerçekleştiği düşünülür. Metnin ilk versiyonunun Ebla’nın düşmanları tarafından kentin düşüşünün ardından yazıldığı düşünülmektedir. Metinlerin Hattuşa’ya ne zaman ulaştığı hususunda ise farklı görüşler mevcuttur: I. Hattuşili ya da I. Murşili döneminde tabletlerin Hattuşa’ya getirilmiş olabileceği ya da I. Tuthaliya’nın Suriye seferleri sırasında Hattuşa’ya ulaşmış olabileceği düşünülür. Son olarak da tabletlerin Kummani kentinde yer aldığı ve Hurri kültürünün Hitit başkentinde ilgi görmeye ve yayılmaya başladığı I. Tuthaliya döneminde ya da I. Arnuwanda döneminde Hattuşa’ya getirildiği ve Hititçeye tercüme edildiği düşünülmektedir.¹³

Bahsi geçen metinle ilgili olarak değinmek istediğimiz bir nokta, her ne kadar mitolojik içerikli bir metin olsa da dönemin bazı unsurları hakkında bilgi edinmemizi sağlar. Örneğin Purra’nın hizmet ettiği altı Ebla kralından üçünün ismi metinde belirtilmiştir. Bunlar Arib-Ebla, Paib-Ebla ve Eşeb-Ebla’dır. Her üç ismin de Hurrice olması, Orta Tunç Çağı’nda Ebla nüfusunda Hurrilerin önemli bir yer teşkil ettiğini düşündürmektedir.¹⁴ Belirtilmesi gereken bir diğer nokta, kölelerin serbest bırakılması hususunda yaşlılar meclisine başvurulmuş olması, Ebla kentinin bir kral ve bir yaşlılar meclisi tarafından yönetildiğini gösterir. Son olarak, metinde geçen şehre dair bir ayrıntı ve arkeolojik bulguların örtüşmesi söz konusudur. Teşşob, Ebla kentini yok edeceğinden bahsederken, aşağı şehrin surlarını yıkıp yine aşağı şehrin

¹¹ Rukiye Akdoğan ve Oğuz Soysal, *Ankara Arkeoloji Müzesinde Bulunan Boğazköy Tabletleri, II – Boğazköy Tablets in the Archaeological Museum of Ankara, II* (ABoT II) 2011, 30.

¹² Stefano de Martino “The Hurrian "Song of Release": an Up-to-Date Overview”, S. Gaspa, A. Greco, D. Morandi Bonacossi, S. Ponchia, R. Rollinger (ed.), *From Sources to History. Studies on Ancient Near Eastern Worlds and Beyond. Dedicated to Giovanni Battista Lanfranchi on the Occasion of His 65th Birthday on June 23, 2014* (AOAT 412) (Münster: 2014;127, de Martino, “The Hurrian Song of Release and Fall of Ebla”, 125.

¹³ de Martino, “The Hurrian "Song of Release": an Up-to-Date Overview”, 130-131. Farklı olarak bkz. Mary Bachvarova “Hurro-Hittite Narrative Song as a Bilingual Oral-Derived Genre”, P. Taracha ed., *Proceedings of the 8th International Congress of Hittitology, Warsaw, September 5–9, 2011*, (Warsaw: Agade, 2014).

¹⁴ de Martino, “Din ve Mitoloji”, 216-217.

surlarını ayaklar altında ezeceğini belirtir. Kente bakıldığında o dönemde çift suru olduğu görülmektedir.¹⁵

Yukarıda kısaca açıkladığımız, Özgürlüğün Şarkısı'nı içeren metin grubunun içinde iki tablet, metnin genel içeriğinden farklılık göstermektedir. Bunlar fragman halinde korunmuş olan KBo 32.12 ve daha iyi korunmuş durumda olan KBo 32.14'tür. Söz konusu iki tablette, başrolünde hayvanlar ya da cansız nesnelere olduğu yedi adet fabl niteliğinde anlatı yer alır.¹⁶ Daha sonra bu bahsedilen hayvan ya da nesnelere aslında bir insan olduğu belirtilir ve söz konusu anlatının gerçekte neyi sembolize ettiği açıklanır. Bunlar ders çıkarılması gereken bir çeşit ahlaki hikayelerdir. Her anlatının sonunda "Bu hikayeyi (meseleyi) bırakın size başka bir hikaye (mesele) anlatacağım"¹⁷. Mesajı dinleyin! Size bir bilgelik¹⁸ örneği anlatacağım" ifadesiyle diğer anlatıya geçilmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi metin sol sütun Hurrice sağ sütun Hititçe olmak üzere iki dilde yazılmıştır¹⁹ ancak KBo 32.14 Ay. 23. satırdan itibaren iki sütun halinde değil yalnızca tek sütun olarak bir Hurrice pasaj bir Hititçe pasaj yazılmış şekilde devam eder.

Söz konusu metnin tam edisyonu E. Neu tarafından StBoT 32'de yapılmıştır ve Neu, kolofondan yola çıkarak KBo 32.12'yi Özgürlüğün Şarkısı'nın ikinci tableti olarak yorumlamıştır. Kolofon ne yazık ki tam bir şekilde korunmuş değildir, ikinci tablet ifadesi net bir şekilde okunmaktadır fakat devam eden ifade tam korunmamıştır. Neu, kırıktan önce görülen işareti PA olarak yorumlamış ve kolofonun rekonstrüksiyonunu şu şekilde

¹⁵ de Martino, "Din ve Mitoloji", 217. Ayrıca bkz. de Martino, "The Hurrian Song of Release and Fall of Ebla", 138 ve dpn. 133.

¹⁶ Söz konusu anlatılar Hititoloji literatüründe Alm. Parabel, İng. Parable, İt. Parabola olarak adlandırılmaktadır. Söz konusu terim Yunanca *parabolè* "karşılaştırma, benzetme" kelimesinden gelmektedir. Bkz. Henry George Liddell ve Robert Scott, *A Greek English Lexicon*, (Oxford: Clarendon Press, 1996), 1305. Bu hikayeleri ifade etmek için çalışmamızda gerektiğinde Yunanca kelimenin aslı olan *parabolè* kullanılmaktadır. *Parabolèlerin fabl olarak değerlendirilmesi için bkz. Norbert Oettinger, "Achikars Weisheitssprüche im Licht älterer Fabeldichtung" N. Holzberg (ed.), Der Äsop-Roman (Classica Monacensia 6), Tübingen, 1992; Stefano de Martino "Il 'canto della liberazione': composizione letteraria bilingue hurrico-ittita sulla distruzione di Ebla" La civiltà dei Hurriti (La Parola del Passato 50), (2000): 314-315.*

¹⁷ Hurrice: *köl=i=(e)ž andi tīvšāri ol(i)=a=ffa kad=ol(=i)=le* Bkz. Dennis R. M. Campbell, *Mood and Modality in Hurrian*, (Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns, 2015), 127.

Hititçe: *arha dālešten apāt uttar nu=šmaš tamai uttar memiškimi*

Hurrice ifadenin çevirisi biraz daha farklıdır: "Bu hikayeyi bırakın, size başkasını anlatmak istiyorum."

¹⁸ Hurrice madi, Hititçe *hattatar*

¹⁹ Çalışmamızda yalnızca Hititçe pasajların tercümesine yer verilmiştir. Hurrice pasajların tercümesi ve Hititçe pasajlarla karşılaştırılması üzerine bir çalışma F. Bastici ile tarafımızdan hazırlanmaktadır.

yapmıştır: DUB 2^{KAM} p[a-ra-a tar-nu-ma-a]ş. de Martino'ya göre kırkıktan önceki işaret ŞA hecesi olarak da okunabilir.²⁰ Özgürlüğün Şarkısı'nın birinci tableti ile ikinci tablet olduğu öne sürülen KBo 32.12 ve KBo 32.14 metinleri arasında içerik olarak bir bağlantı olmaması nedeniyle söz konusu iki tabletin farklı bir anlatıya ait olduğu düşünülmektedir.²¹ Bu konuyu daha iyi açıklamak açısından ilk tabletin içeriğine kısaca bakacak olursak şöyledir: KBo 32.11 metni kolofonda yer alan ifadeye göre Özgürlüğün Şarkısı metninin birinci tabletidir, yalnızca Hurrice kısımları ihtiva eden birinci ve dördüncü sütunları korunmuştur, Hititçe kısmı tamamen kayıptır. İçeriği giriş niteliğindedir, metinde yer alan kişilerden bahsedilir. Bunlar arasında Teşşob, Allani, İshara vb. yer almaktadır. İlk beş satırın çevirisi şöyledir:²²

1-5 Kumme'nin b[üyük] efendisi Teşşob'u söyleyeceğim²³ (ve)
genç kız (ve) toprağın kilidi²⁴ Allani'yi yücelteceğim onlarla
birlikte genç kız İshara (hakkında) konuşacağım...

Üçüncü tablet olarak kabul edilen KBo 32.20'de ise Ebla'nın altı kralına hizmet etmiş olan Purra övülür ve krallardan üç tanesinin adı verilir²⁵.

Görüldüğü gibi Özgürlüğün Şarkısı'nın birinci tableti ve diğer tabletleri ile *Parabol*ler²⁶ arasında içerik bakımından bir ilişki yoktur. Fakat yine de, de Martino katiplerin, farklı bir kompozisyona ait olan Ebla'nın düşüşü ile ilgili şarkıyı ve *Parabol*leri (KBo 32.12 ve 32.14) “Özgürlüğün Şarkısı” başlığı altında toplamış olabileceğinin göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtir.²⁷

²⁰ de Martino, “The Hurrian Song of Release and Fall of Ebla”, 126.

²¹ Wilhelm, “Epische Texte. Das hurritisch-hethitische "Lied der Freilassung"”, 84; de Martino, “The Hurrian Song of Release and Fall of Ebla”, 126.

²² Çeviri için de Martino, “The Hurrian Song of Release and Fall of Ebla”, 127'den faydalanılmıştır.

²³ Burada Hurrice metinde şir- “şarkı söylemek” kelimesi kullanılmıştır fakat Türkçeye bu şekilde çevrilmesi anlam bakımından doğru olmayacağı için yalnızca “söylemek” olarak tercüme edilmesi tercih edilmiştir.

²⁴ ne/igri Bkz. Richter, *Bibliographisches Glossar des Hurritischen*, 272.

²⁵ de Martino, “Din ve Mitoloji”, 216.

²⁶ Bkz. dpn. 16.

²⁷ de Martino, “The Hurrian Song of Release and Fall of Ebla”, 126. Özgürlüğün Şarkısı metninin sıralaması için bkz. Wilhelm “Epische Texte. Das hurritisch-hethitische "Lied der Freilassung"”; de Martino “The ‘Song of Release’ Twenty-nine Years after its Discovery”, de Martino, “The Hurrian Song of Release and Fall of Ebla”; von Dassow, “Piecing Together the Song of Release”.

Tabletlerin buluntu durumu da Hititli katiplerin her iki anlatıyı birbiriyle ilişkilendirdiğini göstermektedir. Fragmanların buluntu yerleri için bkz. de Martino “The ‘Song of Release’ Twenty-nine Years after its Discovery”, 212 ve 214; de Martino “The Hurrian "Song of Release": an Up-to-Date Overview”, 131-133.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi KBo 32.12 ve KBo 32.14 metinlerinde yedi adet fabl niteliğinde anlatı yer alır ve bunlar metinde “bilgelik örneği” olarak adlandırılır. Bunlardan KBo 32.12 iyi bir şekilde korunmadığı için çalışmamızda yalnızca KBo 32.14 metnine yer verilmiştir. Metinde anlatılan hikâyeler sırasıyla şöyledir:²⁸

İlk hikayenin başkahramanı bir karacadır. Karaca onu besleyen dağ tarafından sürüldükten sonra başka bir dağa gider ve daha önce bulunduğu dağa lanet okur. Bunu duyan dağ bu duruma üzülmür ve o da karacaya lanetler okur, onun avcılar tarafından yakalanmasını, eti ve derisinin avcılar ve falcılar tarafından paylaşılmasını diler. Söz konusu anlatıda bahsi geçen karaca aslında kendi şehrinde başka bir ülkeye giden ve önceden yaşadığı şehre kötülük yapan bir insandır. Bunun sonucunda şehrin tanrıları tarafından kendisine lanet okunur. Hititçe pasajın çevirisi şöyledir:

Öy. II 1-21 “*Bir dağ bir karacayı²⁹ vücudundan dışarı sürdü ve karaca başka bir dağa gitti. O öfkeleni, kibirlendi³⁰ ve dağa lanet okumaya başladı: ‘Otladığım dağı ateş tamamen yaksın! Fırtına tanrısı ona vursun! Ateş onu tamamen yaksın!’ Dağ (bunları) duyduğu zaman kalbinin içinde (derinlerinde) üzüntü hissetti ve dağ karacaya lanet okumaya başladı: ‘Şişmanlattığım karaca şimdi bana lanet okuyor. Avcılar karacayı yakalasınlar, kuş falcıları onu alsınlar. Eti avcılar alsın, deriyi kuş falcıları alsın.’ Fakat (o), bir karaca değil(dir), bir insan(dır). O, şehirden giden bir adamdır. Başka (bir) ülkeye gitti, kibirlenince önceki şehre kötülük yapmaya başladı. Şehrin tanrıları ona lanet okudu.’”*

İkinci anlatıda başkahraman yine bir karacadır. Bu kez karaca, açgözlülük yapar ve otladığı otlakla yetinmeyerek nehrin diğer tarafındaki otlağa göz diker. Ancak karşı taraftaki otlağa ulaşamadığı gibi elindeki otlağı da kaybetmiştir. Bu hikâyede bu yolla, sınır beyi olarak görev yapan bir kişinin ikinci bir bölgeyi de yönetmek istemesi fakat her ikisini de kaybetmesi anlatılmaktadır. Hititçe pasajın çevirisi şöyledir:

Öy. II 26-38 “*Bir karaca, nehrin o tarafındaki otlaklarda otlar. Buradaki (nehirin diğer tarafındaki) otlaklara göz diker. (Diğer) taraftaki otlaklara ulaşmadı ama buradakini (de) bulmadı. (O), bir*

²⁸ Ayrıca bkz. Ahmet Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu* (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2002), 104-106.

²⁹ *aliyan-* bkz. Neu, *Das hurritische Epos der Freilassung Bd. 1: Untersuchungen zu einem hurritisch-hethitischen Textensemble aus Hattuša*, 99.

³⁰ *n=aš warkešta n=aš šüllēt* bkz. Petra Goedegebuure “The Fat and the Furious – Word Play in Hittite” (Sunum metni)
https://www.academia.edu/40888091/The_Fat_and_the_Furious_-_Word_Play_in_Hittite_talk_
linkinden ulaşılabilir.

karaca değil(dir), bir insan(dır). O, efendisine sınır beyliği yapan bir kişidir. Onu o bölgeye sınır beyi yaptılar. Gözünü ikinci bölgeye dikti. Tanrılar o adama karşı bilgece davrandılar. O idari bölgeye ulaşmadı. İkinci bölgeyi (de) bulmadı.”

Üçüncü anlatıda bu kez başkahraman bir vazodur. Demirci vazoyu özenli bir şekilde hiçbir ayrıntısını eksik bırakmayacak şekilde yapmıştır fakat vazo nankörlük yaparak kendisini yapan kişiye lanet okur. Demirci bunları duyduğunda derin bir üzüntü hisseder ve o da vazoya lanetler okur. Bu kez vazo olarak betimlenen aslında babasına düşman olan bir çocuktur. Büyüyüp yetişkin bir çağa ulaştıktan sonra babasına düşman olmuştur. Sonuçta babasının tanrıları tarafından lanetlenir. Hititçe pasajın çevirisi şöyledir:

Öy. II 42-60 Ay. III 1-5 “Bir demirci ünü için bir vazo³¹ döktü. Onu döktü, özenle işledi ve onu süslerle süsledi, onu kazıdı. Onun her detayını parlattı. Döktüğü aptal bakır lanet okumaya başladı: ‘Kim beni döktüyse eli kırılsın, sağ tendonları³² ezilsin!’ Demirci (bunları) duyduğu zaman kalpten üzüldü. Demirci kalpten konuşmaya başladı: ‘Neden döktüğüm bakır bana lanet okuyor?’ Demirci vazoya lanet okudu: ‘Fırtına tanrısı vazoya vursun. Süslemeleri alaşağı etsin.³³ Vazo kanala düşsün, süsleri nehrin derinlerine gitsin!’ (O), bir vazo değil(dir), bir insan(dır). O, babasına düşman bir çocuk(tur). Büyüdü ve yetişkinliğe ulaştı. Sonra babasını bir daha görmez. Ki onu babasının tanrıları lanetledi.”

Dördüncü anlatının başkahramanı ise fırından çaldığı ekmeği yiyen bir köpektir. Burada köpek olarak tasvir edilen kişi ise aslında şehirdeki vergileri artırıp haksız kazanç sağlayan bir idare beyidir. Sonuçta yaptıklarını efendisine bildirmek ve aldığı vergileri geri ödemek zorunda kalmıştır. Hititçe pasajın çevirisi şöyledir:

Ay. III 9-19 “Köpek fırından kugulla-³⁴ ekmeğini dışarı sürükledi. Fırından dışarı çıkardı. Onu yağa batırdı, yağa onu batırdı.³⁵ Oturdu ve onu yemeye başladı. (O), bir köpek değil(dir), efendisine idare beyliği yapan bir insan(dır). O şehirde vergi alımını artırdı. Çok

³¹ Metinde *teşummi*- kelimesi kullanılmıştır.

³² *işhunau*- bkz. Neu, *Das hurritische Epos der Freilassung Bd. 1: Untersuchungen zu einem hurritisch-hethitischen Textensemble aus Hattuša* 152-153 ve dpn. 115.

³³ Hit. *nu=šši šuppišduwariuš arha šakkuriēd<du>* Öy. II 56-57.

³⁴ Bkz. Neu, *Das hurritische Epos der Freilassung Bd. 1: Untersuchungen zu einem hurritisch-hethitischen Textensemble aus Hattuša*, 167.

³⁵ Hititçe metinde aynı ifade iki kez tekrar etmektedir: *n=an=kan Ì-i anda šūniat šakniya=an=kan anda šūniat. šūniye/a-* fiili için bkz. Alvin Kloekhorst, *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon*, (Leiden: Brill, 2008), 786.

kibirlendi sonra şehri bir daha görmez. Onu efendisine bildirmeye zorladılar. Aldığı vergileri efendisinin önüne dökmeye başladı.”

Beşinci anlatı dördüncü anlatının neredeyse birebir aynısıdır. Bu kez hikayenin başkahramanı yine bir hayvan olduğu anlaşılan fakat tam olarak ne olduğu bilinmeyen *giluši-*'dir. R. Francia “kedi?” olabileceğini önermektedir.³⁶ Söz konusu *giluši-* yine fırından bir ekmek çalıp yer. Aslında burada bir hayvan olarak betimlenen kişi, bir şehrin idaresindeki bir görevlidir. O da bir önceki anlatıda olduğu gibi şehirde vergileri artırmıştır. Hititçe pasajın çevirisi şöyledir:

Ay. 28-32 “giluši-, kugulla- ekmeğini fırından çeker, onu fırından çıkardı. Onu yağa batırdı, yağa batırdı. Oturdu ve onu yemeye başladı. (O), giluši- değil(dir), efendisine şehrin yöneticiliğini³⁷ yapan bir insan(dir). O şehirde vergi alımını artırdı. Çok kibirlendi ve sonra şehri görmez. Onu efendisine bildirmeye zorladılar. Onları (aldıklarını) efendisinin önüne dökmeye başladı.”

Altıncı anlatı, üçüncü anlatı ile benzer bir olay örgüsü içermektedir. Başkahraman, inşa edilen bir duvardır ve kendisini inşa eden yapı ustasına lanet okur. Onu inşa eden kişinin elinin kırılması ve sağ tendonlarının ezilmesini diler. Duydukları karşısında üzüntüye uğrayan inşaat ustası kule için alaşağı olmasını, kanala ve nehre düşerek dağılmasını temenni eder. Bu anlatıdaki benzetmeler yine baba ve evlat ilişkisi üzerinedir. Çocuk büyüyüp belli başarılarla ulaştıktan sonra babasına karşı düşmanlık besler. Hititçe pasajın çevirisi şöyledir:

Ay. 41-47, Ay. 50-52 “Bir inşaat ustası³⁸ ünü için bir kule³⁹ inşa etti. Temeli aşağıda yerin Güneş tanrısına vardırırdı. ... yukarıda gökyüzüne yaklaştı. İnşa ettiği aptal duvar lanet okumaya başladı: ‘Kim beni inşa ettiyse eli kırılsın, sağ tendonları ezilsin!’ İnşaat ustası (bunları) duydu

³⁶ Rita Francia “La struttura ‘poetica’ degli exempla ittiti nel “Canto della liberazione””, M. Marazzi, N. Guzzo-Bolatti ve S. Festuccia (ed.), *Centro Mediterraneo preclassico. Studi e ricerche III. Studi vari di egeistica, anatolistica e del mondo mediterraneo*, (Napoli: 2012), 93.

³⁷ ^{LÜ}utniyaša- terimi “belediye başkanı (Bürgermeister)” olarak tercüme edilmektedir. Bkz. Tischler, *Hethitisches Handwörterbuch*, 189; Neu, *Das hurritische Epos der Freilassung Bd. 1: Untersuchungen zu einem hurritisch-hethitischen Textensemble aus Hattuša*, 87. Çalışmamıza spesifik bir anlam vermek yerine genel olarak “şehrin yöneticisi” olarak tercüme etmek uygun görülmüştür.

³⁸ Metinde ^{LÜ}NAGAR “marangoz” olarak geçmektedir fakat Hurrice versiyonunda görülen idenni muhtemelen Akkadca *ITINNU/ETENNU* “inşaat ustası” kelimesinden türetilmiştir Bkz. Neu, *Das hurritische Epos der Freilassung Bd. 1: Untersuchungen zu einem hurritisch-hethitischen Textensemble aus Hattuša*, 183-184; Erich Neu, . “Akkadisches Lehnwortgut im Hurritischen”, *Emin Bilgiç Anı Kitabı* (Archivum Anatolicum 3), (1997): 256. Ayrıca bkz. Richter, *Bibliographisches Glossar des Hurritischen*, 113.

³⁹ AN.ZA.GAR

ve kalpten kötü hissetti. İnşaat ustası kendi kendine konuşur: ‘Neden inşa ettiğim duvar⁴⁰ bana lanet okuyor?’ İnşaat ustası kuleye lanet okudu: ‘Fırtına tanrısı kuleye vursun! Temelini yukarı koysun! ... kanala düşsün! Tuğla(ları) nehre düşsün!’ (O), bir kule değil(dir), bir insan(dır). O, babasına düşman bir çocuk(tur). O büyüdü, başarıya ulaştı. Sonra babasını bir daha görmez. Babasının tanrıları onu lanetledi.”

Yedinci anlatı çok kırıktır fakat anlaşıldığı kadarıyla bir araya getirilen tahta yığınları daha sonra kendisini bir araya getiren kişiye lanet okumaktadır. Burada belki babasını görmek istemeyen bir evlat⁴¹ ya da yanında yetiştirildiği ustasına daha sonra düşman olan bir kişiden bahsediliyor olabilir.

Çalışmamızda tercüme verilen pasajlardan anlaşıldığı gibi, söz konusu metinde bahsi geçen konular günümüzde de hala geçerliliğini koruyan çeşitli olumsuz tutum ve davranışları içermektedir. Bunlar arasında açgözlülük, nankörlük, haksız kazanç gibi konular işlenmiştir.

Daha önce de değinildiği gibi, bu anlatıların Hititli katipler tarafından Özgürlüğün Şarkısı'nın tabletleriyle ilişkilendirildiği, tabletlerin birlikte muhafaza edilmesinden anlaşılmaktadır. G. Wilhelm'in her iki metnin farklı kompozisyonlara ait olduğu görüşüne katılmakla birlikte, tabletlerin Hititler tarafından neden bir arada muhafaza edilmiş olabileceği hususunda bir değerlendirme yapmak mümkündür. Söz konusu yedi anlatıya genel olarak baktığımızda içerdiği anlam itibarıyla Özgürlüğün Şarkısı ile aralarında bir ilişki kurulabilmektedir. Daha önce belirtildiği gibi, kendi kibirlerinden dolayı tanrının isteğini yerine getirmeyen Ebla'nın ileri gelenleri kentin yıkımına yol açmıştır. *Parabol*elerin bazılarında da bahsi geçen kibir, *Parabol*elerin tümünde işlenen açgözlülük, yolsuzluk ya da nankörlük gibi olumsuz davranışlardan biri olarak değerlendirilmelidir. Bu anlatılarda bahsi geçen yanlış davranışların söz konusu kişileri tanrılar tarafından lanetlenme, elindekileri kaybetme gibi sonuçlara götürdüğü gibi Özgürlüğün Şarkısı'nda da kibir ve tanrının isteğinin yerine getirilmemesi şehrin yıkımına yol açmıştır.

KAYNAKÇA

Akdoğan, Rukiye ve Soysal, Oğuz. *Ankara Arkeoloji Müzesinde Bulunan Boğazköy Tabletleri, II – Boğazköy Tablets in the Archaeological Museum of Ankara, II* (ABoT II), Chicago.

⁴⁰ *kuzza, kutt-* Bkz. Tischler, *Hethitisches Handwörterbuch*, 87.

⁴¹ de Martino “Il 'canto della liberazione': composizione letteraria bilingue hurrico-ittita sulla distruzione di Ebla”, 317.

- Bachvarova, Mary, “Hurro-Hittite Narrative Song as a Bilingual Oral-Derived Genre”, ed. P. Taracha, *Proceedings of the 8th International Congress of Hittitology, Warsaw, September 5–9, 2011*. 77-109. Warsaw: Agade, 2014.
- Campbell, Dennis R. M., *Mood and Modality in Hurrian*, Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns, 2015.
- von Dassow, Eva. “Piecing Together the Song of Release ”, *Journal of Cuneiform Studies* 65 (2013): 127-162.
- Francia, Rita. “The Poetic Style of the Direct Speeches in the Hittite “Parables” of the “Epos der Freilassung””, ed. J. Klinger, E. Rieken ve Ch. Rüster, *Investigationes Anatolicae – Gedenkschrift für Erich Neu*, (Studien zu den Boğazköy-Texten 52). 65-71. Wiesbaden, 2010.
- Francia, Rita. “La struttura ‘poetica’ degli exempla ittiti nel “Canto della liberazione””, ed. N. Guzzo-Bolatti, M. Marazzi ve S. Festuccia, *Centro Mediterraneo preclassico. Studi e ricerche III. Studi vari di egeistica, anatolistica e del mondo mediterraneo*. 111-143. Napoli, 2012.
- Goedegebuure, Petra “The Fat and the Furious – Word Play in Hittite” (Sunum metni)
https://www.academia.edu/40888091/The_Fat_and_the_Furious_-_Word_Play_in_Hittite_talk_) linkinden ulaşılabilir.
- Kloekhorst, Alvin. *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon*, Leiden: Brill, 2008.
- Liddell, Henry George ve Scott, Robert. *A Greek English Lexicon*, Oxford: Clarendon Press, 1996.
- de Martino, Stefano. “Problemi di traduzione per antichi scribi ittiti: la redazione bilingue del “canto della liberazione””, *Hethitica* 14, (1999): 7-18.
- de Martino, Stefano. “Il ‘canto della liberazione’: composizione letteraria bilingue hurrico-ittita sulla distruzione di Ebla” *La civiltà dei Hurriti (La Parola del Passato 50)*, (2000): 296-320.
- de Martino, Stefano. “The ‘Song of Release’ Twenty-nine Years after its Discovery” *Altorientalische Forschungen* 39, (2012): 208-217.
- de Martino, Stefano. “The Hurrian “Song of Release”: an Up-to-Date Overview”, ed. S. Gaspa, A. Greco, D. Morandi Bonacossi, S. Ponchia ve R. Rollinger, *From Sources to History. Studies on Ancient Near Eastern Worlds and Beyond. Dedicated to Giovanni Battista Lanfranchi on the Occasion of His 65th Birthday on June 23, 2014* (AOAT 412). 127-137. Münster, 2014.
- de Martino, Stefano. “Din ve Mitoloji”, ed. M. Doğan-Alparslan ve M. Alparslan, *Hittitler. Bir Anadolu İmparatorluğu*, 203-218. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019a.
- de Martino, Stefano. “The Hurrian Song of Release and Fall of Ebla”, ed. P. Matthiae, *Studia Eblaitica. Studies on the Archaeology, History, and Philology of Ancient Syria* 5, (2019b): 123-155.

- Melchert, Craig. “Translation Strategies in the Hurro-Hittite Bilingual from Boğazköy”, *Linguarum Varietas* 4 (2015): 61-75.
- Neu, Erich. *Das hurritische Epos der Freilassung Bd. 1: Untersuchungen zu einem hurritisch-hethitischen Textensemble aus Hattuša*, (Studien zu den Boğazköy-Texten 32), Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1996.
- Neu, Erich. “Akkadisches Lehnwortgut im Hurritischen”, *Emin Bilgiç Anı Kitabı (Archivum Anatolicum 3)*, (1997): 255-263.
- Oettinger, Norbert. “Achikars Weisheitssprüche im Licht älterer Fabeldichtung” ed. N. Holzberg, *Der Äsop-Roman (Classica Monacensia 6)*, 3-22. Tübingen, 1992.
- Richter, Thomas. *Bibliographisches Glossar des Hurritischen*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2012.
- Tischler, Johann, *Hethitisches Handwörterbuch*, Innsbruck, 2008.
- Tischler, Johann, *Hethitisches Etymologisches Glossar T/D 2*, Innsbruck, 1993.
- Ünal, Ahmet, *Hititler Devrinde Anadolu*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2002.
- Waal, Willemijn J. I. *Hittite Diplomatics. Studies in Ancient Document Format and Record Management* (Studien zu den Boğazköy-Texten 57), Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2015.
- Wilhelm, Gernot. “Epische Texte. Das hurritisch-hethitische "Lied der Freilassung"” ed. O. Kaiser, *Texte der Umwelt des Alten Testaments. Ergänzungslieferung*. 82-91. Gütersloh, 2001.
- Wilhelm, Gernot. “Ein Konflikt zwischen König und Ältestenversammlung”, ed. G. Wilhelm, *Organization, Representation, and Symbols of Power in the Ancient Near East, Proceedings of the 54th Rencontre Assyriologique Internationale at Würzburg, 20–25 July 2008*. 155-166. Winona Lake, Indiana, 2012.
- Wilhelm, Gernot. “The Dispute on Manumission at Ebla: Why Does the Stormgod Descend to the Netherworld?”, *Revue d'Assyriologie et d'Archéologie Orientale* 107 (2013): 187-191.